

בדבר קבירת הנכרי בא"י

(בשולי מאמרו של מרן הגרא"י"ה הרצ"ג, זצ"ל, בקובץ זה).

בנקיטת הורמנא דמרן זצ"ל.

א'. כתב בשלהי אות א': «באופן שמשום לא תחנם אין כאן בית מיחוש». בירוש' ע"ז (פ"א ה"ט): הורי ר"י ב"ר בון שאסור להשכיר להם קבורה בא"י, על שם לא תתן להם חני' בארץ. מזה נראה לכאורה מפורש שאיסור חני' שייך גם לגבי קבורה. אכן הרמב"ם השמיט דין זה מהלכותיו ולכאורה אינה הלכה. אך צ"ע האידך יתכן לדחות מאחר שאין שם מי שחולק על ר"י ב"ר בון.

ואולי י"ל דהנה שם לעיל מזה אמרו באיסור השכרה שר"י מתיר להשכיר להם בתים ולא שדות «בית אין מצוי להתברך מתוכו, שדה מצוי להתברך מתוכו». ופירש הפנ"מ, ולא אסרה תורה אלא חני' בשדה שהברכה מצוי' מתוכה שאוכל פירותיה בכל שנה ושנה, וכו'. לפ"מ שהסביר במראה הפנים שאין כאן הדיון על מכירה שבזה אין דורשים טעמא אלא לענין השכרה, דלא ס"ל לירוש' טעם דגמרא דידן שהוא מצד גזירה אטו מכירה, אלא הוא איסור מיוחד בשכירות שדות מצד הברכה שהיא מצוי' בשדות ואין גזירה זו בבתים. ובזה שייך לדון בהשכרה לקבורה שאין שייך שם הברכה מצוי' וכדפי' הרידב"ז ומשמיענו שאסור, שקבורה בא"י נקראת חני' מצד עצמה, ע"כ זה אסור גם בהשכרה.

אכן לגמרא דידן שהאיסור מצד גזירה דמכירה, הדבר פשוט דאסור. כדרך שבכל השכרה גזרו, כן בהשכרה לקבורה, דבמכירה אסור מה"ת מצד שנותנת להם חני', דמה לנו לכונת השימוש שלו, עכ"פ קונה קרקע בא"י, וממילא גם השכרה אסורה מצד גזירה דמכירה, ולא הי' צריך להשמיענו האיסור.

אכן יש לדון להיפך לפ"מ שדן מרן שליט"א להלן שטעם הפקעה מן המעשרות אינו שייך אלא בשדה שזרע-הנכרי ונפקעת מן המעשרות, משא"כ אם אינו זורע ל"ש בזה איסור הפקעה מן המעשרות. ע"כ במשכיר לקבורה ה"ז כמו במשכיר בית שלא גזרו אלא בשדה דאיכא תרתי, שגם מצד חני' גם מצד הפקעה מן המעשרות. אכן גם אם נאמר כך, אין לנו אלא לענין השכרה לקבורה וכדיון הירוש', אבל במכירה ממש לכאורה פשוט לאיסור, שבזה מחנהו ממש, ואת"ל שאין חני' למתים וכסברת מרן שליט"א, א"כ לא הי' מקום לדיון לענין השכרה כלל וכלל.

אך באמת יש לפקפק לענ"ד גם בסברא דאין נקרא הפקעה מן המעשרות, כשאין הגוי עומד לזרוע בה ממילא ה"ז כאילו הישראל מובירה. כי לפי סברת התוס' (ע"ז כ' ד"ה דאמר) עיקר האיסור שמפקיעה מקדושת א"י שכל הנזרע בה פטור. ולפ"ז לכאורה אין נס"מ אם בפועל יזרע העכו"ם או לא יזרע, עכ"פ מכירה זו יש בה הפקעת הקדושה מקרקע זו, וזהו האיסור.

אך נראה לקיים הדברים לפ"מ שהעיר מרן בצדק שאיסור זה של הפקעה מן המעשרות נראה פשוט שהוא רק מדרבנן, כי לא מצינו בזה שום איסור מה"ת. וא"כ י"ל שלא גזרו אלא במקום שבפועל ישנה הפקעה, משא"כ כשאינו עומד לזרוע, אין זה נקרא הפקעה ולא גזרו בזה. ואפשר להוכיח כן מבית שלא גזרו בו. ואם מטעם שעצם הפקעת הקדושה היא האיסור, וגם כשאינו עומד לזרוע, הרי גם בית עכ"פ הקרקע שתחתיו נפקעת הקדושה ע"י המכירה. ומה בכך שאין מקום הבית עומד לזריעה. ואי"ל שהוא משום שבמקום שיש בית יש איסור זריעה, וכמש"פ הרמב"ם (פי"ג משמיטה ה"ו) לא יטע חורבתו גינה שלא יחריבו א"י. שהרי נראה שדין זה אמור רק על גינת ירקות, משא"כ אילנות, כדמסיק בפ' לא יחפור דמ"ש אין עושין מגרש שדה אינו אלא בזרעים ולא באילנות, כי שם ישוב עדיין על מקום אילנות, א"כ לפ"ז פשוט דגם איסור הנ"ל של נטיעת חורבתו גינה היינו רק בירקות ולא באילנות. א"כ עדיין יתכן בהם מעשרות וע"י המכירה מפקיעם, אע"כ כיון שאינו מיועד, אין זה נקרא הפקעה.

ב'. באות ב' בא"ד: אם יש מקום בור שאינו נזרע ודאי צריך לעשות שם וכו'. בפשוטו נראה שדין זה שאין עושים שדה מגרש, היינו מהאלפים אמה המיועדות לשדות וכרמים, כפי שנתנים ללויים, משא"כ באותן השדות והכרמים המשתרעים מחוץ לשטח זה אין איסור זה. שאל"כ לא יצויר שיקימו עיר חדשה בא"י א"כ במקום חרב. וא"כ בני"ד, אם בתוך האלפים הרי גם ב"ק של יהודים אסור. ובערי הלויים מבואר שנתנים חוץ לתחום הנ"ל מקום לבי"ק (רמב"ם שם ה"ג), ובפשוטו שסיום דברי הרמב"ם (שם ה"ה) וכן בשאר ערי ישראל גם ע"ז קאי. ואם מחוץ לאלפיים לא מצינו בו איסור מצד הפיכת שדה למקום המיועד לשימוש אחר. וממילא אפשר שם גם לעשות בי"ק של נכרים.

עוד גלע"ד דגם מ"ש שאסור לשנות בערי הלויים וה"ה בערי ישראל מעיר למגרש ומגרש לעיר וכו', אין זה אמור אלא כשמשנה אחד מהללו, שאז מגדיל האחר על חשבון הקטנת השני, וזה אינו בדין, שקבעה תורה שיעור הגודל של כל אחד שאין לפחות ממנו. משא"כ אם יגדיל העיר ובהתאם לזה יעתיק המגרש לפי שיעורו הקבוע אחורה, וכן יעתיק בהתאם לזה האלפיים אמה של השדות וכרמים, באופן שלא יגרע מהם מאומה בזה אין איסור כלל, שהרי לא נקבע מלכתחלה גודל העיר. וכבר הוכיח המל"מ (שם, ה"ה) שדין זה האמור בערי ישראל הוא בכל ערי ישראל גם אלה שלא נתקדשו בקדושת ע"ה, א"כ מהי כן הקביעות של גודל העיר שנאמר שאסור להגדילה. וע"י מנ"ח (מצ' שמ"ב) שנסתפק לענין גודל המגרש והשדות בערי ישראל, ור"ל שיהי' זה לפי הגודל שבימי הכיבוש. אבל זה דוחק רב שדוקא מה שקבעו הכנענים יהא מחייב קביעות לעולם, ובפשוטו במ"ש, וכן בשאר ערי ישראל" הכונה לדוגמת ערי הלויים ממש בשיעור המגרש והשדות שמהם אין לגרוע. אבל עכ"פ גודל העיר הרי אין לו שיעור, וע"כ מסתבר שגם לאחר שקבעו המגרש והשדות, יכולים להעתיקם משם והלאה ע"י הגדלת העיר. ומתורצת בזה קושית המנ"ח (מצוה הנ"ל) איך מוסיפים על העיר ועל העזרות, שבכה"ג שמעתיקים הכל ומשאירים כולם בשיעור שנקבע להם — אלף ואלפיים, בכה"ג אין איסור כלל. א"כ בניד"ד לאחר שיעור האלף והאלפיים לא מצינו איסור גם בשל נכרים. ובעיקר הדבר אני נבוך, לפי המל"מ שדין זה הוא לא רק בערי האומה.

לכאורה גם בימינו צריך לנהוג דין זה, ולא שמענו מי שיקפיד על כך בתכנון ערים ובנינם גם משלומי אמוני ישראל, וכן לא העירו ע"ז גדולי הדור. ואולי לפי התנאים של היום במושג נויי העיר וכן באספקת המצרכים וקשרי התחבורה נשתנה דין זה, עכ"פ בערי ישראל שנראה שהוא רק מדרבנן, כמו שנוקט בפשיטות המנ"ח (מצוה הנ"ל). אך ג"ז עוד לא ברור למדי, כי לשון הרמב"ם המסיק „וכן בשאר ערי ישראל" ולא מסיים „מדרבנן", נראה שלדעת רבנן דקיי"ל כוותייהו הוא מה"ת ממש, דילפינן לה מערי הלויים דזיל בתר סברא. ומה שפרטה תורה רק בערי הלויים היינו משום ששם קבעה התורה חובה על ישראל להקציב להם בשיעור זה. וכ"נ קצת לשון הגמרא המובאת במל"מ כאן שאמרו שם „דכו"ע בדלויים לא משנינן" שמזה דייק המל"מ שרבנן פליגי וסברי שדין זה נוהג גם בשל ישראל. ומזה נראה שלרבנן גם מה שנוהג בשל ישראל הוא מה"ת, שאל"כ הי"ל „דכו"ע מדאורייתא בדלויים לא משנינן", ויל"ד, וצע"ק.